МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ, ДЕОНТОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ В ЛАТИНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Бєляєва Олена, Лисанець Юлія

Відповідно до п'ятого пункту статті 1 Закону України «Про вищу освіту» вища освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань [1].

Це положення обумовлює необхідність формування не лише знань, умінь і навичок майбутнього лікаря, але й його морального обличчя, особистісних і професійних якостей, починаючи з першого дня навчання у медичному виші, на кожній кафедрі та при вивченні кожної навчальної дисципліни, латинської мови та медичної термінології зокрема. Особливого значення у цьому контексті набуває ознайомлення майбутніх лікарів з латинською фразеологією.

У пропонованому дослідженні услід за В. Телією, розуміємо фразеологію sensu largo, відтак фразеологізми розглядаємо як будь-які семантично пов'язані сполучення слів і речень, які на відміну від подібних до них за формою синтаксичних структур не породжуються згідно із загальними закономірностями вибору і комбінації слів при організації висловлювання, а відтворюються в мовленні у фіксованому співвідношенні семантичної структури і певного лексико-граматичного складу [14, с. 559]

Надзвичайна привабливість фразеологізмів полягає в тому, що вони репрезентують практичний, морально-етичний і деонтологічний досвід, накопичений людством у процесі багатовікового розвитку медицини та супутніх галузей і традиційно збережений латинською мовою, яка, за незаперечним твердженням Й. Тронського, після припинення свого існування як засобу спілкування в цілому, продовжувала існувати як мова науки, літератури, офіційних актів, католицької церкви. І саме в цій обмеженій функції вийшла далеко за межі тієї території, яку займали її носії в античні часи. А володіння

латинською мовою, активне й пасивне, збереглося з античних часів як неперервна традиція [15].

Матеріалом дослідження слугували фразеологізми, вибрані методом тематичної вибірки з 7 джерел [7; 8; 9; 10; 11; 12; 16], а також латинський текст «Клятви Гіппократа» [17] і «Афоризмів Гіппократа з коментаріями Галена» [18].

Ознайомлення студентів з морально-етичними та деонтологічними засадами діяльності лікаря на заняттях з латинської мови та медичної термінології, на нашу думку, необхідно починати з читання і коментування «Iusiurandum Hippocrătis» («Клятва Гіппократа»). «Iusiurandum Hippocrătis» *s.* «Hippocrătis jusjurandum» [17] – праця, яка за правом вважається «найвеличнішою пам'яткою лікарської етики [5, с. 17]», адже в ній уперше в історії європейської медицини було сформульовано принципи, згідно з якими лікар зобов'язаний спрямувати всі свої сили, знання і вміння на користь пацієнта і не має права нанести шкоду здоров'ю людини, verbatim: ***«Victus quoque ratiōnem, quantum facultāte et iudicio consequi potero, aegris utĭlem me praescriptūrum, eosque ab omni noxia et iniuria vindicatūrum»*** [17, с. 217 – 218] (*«Я спрямую (я буду спрямовувати) режим хворих на їх користь відповідно до моїх сил (здібностей, умінь) і мого розуміння, стримуючись від нанесення будь-якої шкоди і несправедливості»*.

Підтвердженням того, що професійна мораль лікаря повинна бути підпорядкована виключно охороні здоров'я і життя людини [5, с. 9], слугують такі короткі фразеологізми: ***«Noli nocēre / Cave ne laedas / Primum non nocēre)»*** – *«Не нашкодь / Остерігайся, щоб не нашкодити / Передусім – не нашкодь)»,* ***«Ne noceas, si iuvāre non potes»*** – *«Не шкодь, якщо не можеш допомогти».*

Важливий етичний принцип, який забороняє розголошувати лікарську таємницю (у тому числі, і відповідно до законодавства України!) і якого повинен свято дотримуватися весь медичний персонал, має коротке формулювання «***Commissa cela!***» (*«Зберігай [ввірені] таємниці!»).* Розгорнуте тлумачення знаходимо в «Hippocrătis jusjurandum»: ***«Quae vero inter curandum, aut etiam medicīnam minĭme faciens in communi homĭnum vita vel videro, vel audiero, quae minĭme in vulgus efferri oporteat, ea arcana esse ratus, silebo*** [17, с. 218]***»*** – *«Про*

все, що стосується життя людини, і що я побачу або почую під час лікування, або поза ним і про все, що не повинно бути розголошене, я буду мовчати, вважаючи ці речі таємницями».

Коментуючи цей уривок студентам, варто наголосити на тому, що насправді в «Клятві» питання ставилося ширше: взагалі не слід розголошувати таємниці або речі, які компрометують, почуті або побачені не лише у зв'язку з лікуванням, але й поза нього, адже цеховий, організований лікар не повинен бути злісним пліткарем: це підриває довіру суспільства не лише до лікаря, але й до всієї лікарської спільноти [4, с. 89].

Не меншої уваги заслуговують також «Aphorismi» («Афоризми»), які розпочинаються відомим ***«Vita brevis est, ars longa»*** (*«Життя коротке, шлях мистецтва довгий»*). Утім, на наш погляд, майбутніх лікарів необхідно ознайомлювати не лише зі скороченою формою першого з афоризмів, який став широко відомим за межами медичного світу, але й з його повною формою: "***Vita brevis est, ars vero longa, occasio autem praeceps, experimentum periculōsum, judicium difficĭle. Nec solum se ipsum praestāre oportet opportūna facientem, sed et aegrum, et assidentes, et exteriōra*** [18]***»*** (*«Життя коротке, шлях мистецтва довгий, вдалий випадок скороминучий, досвід оманливий, судження важке. Тому не лише сам лікар повинен використовувати в справі все, що необхідно, але й хворий, і оточення, і зовнішні обставини повинні сприяти лікарю в його діяльності»* [4].

Саме про цей афоризм відомий французький дослідник А. Боннар писав: «у цих словах сконцентровано весь досвід лікаря з його невдачами та ризиком, перемогами над хворобами, вирваними в миті наукою, заснованою на практиці, з діагнозом, який сміливо докопується до самої сутності труднощів [2, с. 328]».

Не зайвим буде ознайомити студентів і з перекладом та інтерпретацією цього афоризму, запропонованими на основі ретельного лінгвістичного аналізу грецького варіанту М. Солоповою: «жизнь *человеческая* коротка, искусство *врачевания* длинно, благоприятный момент для *успешного лечения болезни* краток, *чувственный* опыт обманчив, *так что правильное суждение* разума,

основанное на опыте дается трудно. Поэтому не только *сам врач* должен делать все необходимое, *но все необходимое должен делать* и больной, и все окружающие *лица*, и внешние обстоятельства должны *способствовать лечению* [13, с. 7] (О.Б., Ю.Л. – в цитаті курсивом показано додавання до тексту, внесені М. Солоповою)».

У контексті реалізації міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків доцільно провести паралелі між положеннями «Етичного кодексу лікаря України» [6] і латинськими фразеологізмами, які прямо або опосередковано перегукуються із цими положеннями, безумовно, із стильовими особливостями і формулюваннями, відповідними епохам їх виникнення: ***«Medĭcus amīcus et servus aegrotōrum est»*** – *«Лікар – товариш і слуга хворих»*, ***«Dum aegrōtus spirat, medĭcus sperat»*** – *«Поки хворий дихає, лікар сподівається (має надію на одужання пацієнта)»*.

Студенти повинні бачити, що в латинських фразеологізмах зафіксовано чимало практичних порад і настанов, які не втрачають своєї актуальності й нині, це зокрема стосується ролі своєчасного і правильного діагнозу в лікуванні: ***«Bene dignoscĭtur, bene curātur»*** – *«Добре розпізнається, добре лікується»*, ***«Qui bene dignoscit, bene curat»*** – *«Хто добре діагностує, добре лікує»*, ***«Bene et recte curāre non potest medĭcus, si orīgo morbi ignota est»*** – *«Добре і правильно не може лікар, якщо невідомий початок хвороби»*, ***«Ignoti nulla curatio morbi (Celsus)»*** – *«Неможливо лікувати нерозпізнану (невизначену) хворобу (Цельс)»*.

Слід акцентувати увагу студентів і на тому, що в усі часи справжніми лікарями ставали лише ті, хто мав бажання і потребу надавати допомогу ближньому, тому нині на Ордені Святого Пантелеймона (громадська Відзнака за професіоналізм і милосердя медиків, започаткована з метою відновлення в суспільстві засад милосердя, гуманізму, любові до ближнього та недужого), яким уперше 9 серпня (у День Святого великомученика і цілителя Пантелеймона) 2017 р. в Києві були нагороджені найкращі медики України [3], викарбуваний саме латинський фразеологізм: ***«Arte et humanitāte, labōre et scientiā»*** – *«Мистецтвом і людинолюбством, працею і занням»*. І цей фразеологізм обраний не випадково,

адже в ньому сконцентровано основні вимоги до професійних і моральних якостей лікаря.

Таким чином, методично продумана і систематична робота з фразеологією на заняттях з латинської мови та медичної термінології сприяє розвиткові інтересу та мотивації студентів до вивчення латинської мови, розширенню їх загального і професійного кругозору, забезпечує реалізацію міжпредметних зв'язків, ознайомлює майбутніх лікарів з багатьма аспектами медичної етики та деонтології.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.14 р. № 1556-VII. Набув чинності з 06.09.14 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18
2. Боннар А. Греческая цивилизация. От Илиады до Парфенона. От Антигоны до Сократа. От Еврипида до Александрии / Андре Боннар ; [пер. с фр. О.В. Волкова, Е.Н. Елеонской]. – М. : Искусство, 1995. – 671 с.
3. Відзнака за професіоналізм та милосердя «Орден Святого Пантелеймона» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://orden-panteleimon.com.ua/ua/about/about
4. Гиппократ. Избранные книги ; пер. с древнегр. В.И. Руднева / ред. вступ. ст. и прим. В.П. Карпова. – М : «Сварог», 1994. – 736 с.
5. Грандо А.А. Врачебная этика = Medical Ethics / А.А. Грандо, С.А. Грандо. – К. : РИА «Триумф», 1994. – 256 с.
6. Етичний кодекс лікаря України (Прийнято та підписано на Всеукраїнському з'їзді лікарських організацій та X З'їзді Всеукраїнського лікарського товариства (ВУЛТ) в м. Євпаторії 27 вересня 2009 року) // Аптека. – № 2 (723) від 18 січня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.apteka.ua/article/17132
7. Корж Н.Г. Із скарбниці античної мудрості / Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. – К. : Вища школа, 1988. – 320 с.

8. Краковецька Г.О. Латинська мова. Рецептура. Клінічна термінологія / Краковецька Г.О., Бобирьов В.М., Бєляєва О.М. – К. : Здоров'я, 1999. – 360 с.
9. Латинська мова для студентів стоматологічних факультетів = Lingua Latina ad usum stomatologiae studentium / Бєляєва О.М., Синиця В.Г., Смольська Л.Ю., Гуцол М.І.; за заг. ред. О.М. Бєляєвої. – К.: ВСВ «Медицина», 2015. – 496 с.
10. Латинська мова і основи медичної термінології : [підр. для студ. вищ. мед. навч. закл.] / [Смольська Л.Ю., Кісельова О.Г., Власенко О.Р. та ін.]. – К. : Медицина, 2008. – 360 с.
11. Латинська мова та основи медичної термінології / Смольська Л.Ю., Содомора П.А., Шега Д.Г. та ін.; за ред. Л.Ю. Смольської. – [3-є вид, перероб. і доп.]. – К. : ВСВ «Медицина», 2016. – 472 с.
12. Лігоненко О.В. Крилаті латинські вислови / О.В. Лігоненко. – Донецьк : Видавець Заславський О.Ю., 2009. – 416 с.
13. Солопова М.А. VITA BREVIS: К ТОЛКОВАНИЮ ПЕРВОГО АФОРИЗМА ГИППОКРАТА / М.А. Солопова // Философский журнал. – 2012. – № 1. – С. 5 – 25.
14. Телия В.Н. Фразеологизм (фразеологическая единица) / В.Н. Телия // БЭС. Языкознание. – [2-е репринт. изд. «Лингвистического энциклопедического словаря» 1990 года]. – М. : НИ «БРЭ», 1998. – С. 559 – 561.
15. Тронский И.М. Очерки из истории латинского языка. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1953. – 272 с.
16. Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки. Латинские пословицы и поговорки. Proverbia et dicta Latina / Ю.В. Цимбалюк. – К. : Вища школа, 1990. – 436 с.
17. Chrestomathia Hippocratica edidit, atque praefatus est C. PRUYS van der HOEVEN. – HAGAE-COMITIS apud VIDUAM J. ALLAPT, 1824. – P. 217 – 218. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=G3hKAQAAMAAJ&pg=PA217&lpg=PA

18. Hippocratis Aphorismi cum Galeni Commentariis, Nicolao Leoniceno Vicentino interprete. – Paris, 1526. [Ressource électronique] – Mode d'accès: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k541963/f1.image